

WORLD POLITICS

Print Issn: 2383-0123

Online Issn: 2538-4899

Homepage: <https://interpolitics.guilan.ac.ir/>

Challenges of Saudi Arabia's Democratic Transition from the Perspective of Vision 2030 within Giddens' Structuration Theory

Mohammad Reza Mohammadi Ph.D. student of International Relations, Faculty of Law, Political Science and Theology, Islamic Azad University, Science and Research Unit, Tehran, Iran. E-mail: mohammadrezamohammadi13681989@gmail.com

Kayhan Barzegar * *Corresponding Author*, Associate Professor, Department of Political Science and International Relations, Faculty of Law, Theology and Political Sciences, Islamic Azad University, Research Sciences Unit, Tehran, Iran E-mail: kbarzegar@hotmail.com

Nafiseh Al-Sadat Ghaderi Assistant Professor, Department of International Relations, Faculty of Law, Theology and Political Sciences, Islamic Azad University, Science and Research Unit, Tehran, Iran. E-mail: gadrinfse@yahoo.com

Article Info

Article Type:

Reserch Article

Keywords:

Democratic Transition,
Saudi Arabia,
Saudi Vision 2030,
Structuration Theory

Article history:

Received 2024-8-6

Received in revised form
2024-10-9

Accepted 2024-12-23

Published Online

2024-12-28

ABSTRACT

Saudi Vision 2030 promotes structural economic changes in the country, transparency, accountability, citizen participation, and more open economic and social spaces. If successful in the long term, this plan can reconfigure the relationship between the state and citizenship and transform the entire political system. This manuscript seeks to answer the question of what goals Saudi Vision 2030 pursues and what effect it has on democratization in this country. Relying on concepts of democratic transition and Giddens' structuration theory as a theoretical framework, this study aims to understand the relationship between economic reforms and democratization. The research results indicate that the goals of designing this document by the Saudi government, in response to the events of 2014, were to control internal and external changes, monopolize power, and grant new legitimacy to the regime both domestically and internationally. In designing this document, the government showed no inclination toward democratic reforms. The mismatch between the planned economic development in Vision 2030 and political development in Saudi Arabia's traditional structure ultimately suggests that this document cannot chart a path toward democracy in this country. The data were collected using the desk study in this research according to the analytical-descriptive approach.

Cite this Article: Mohammadi, M. R., Barzegar, K., & Qaderi, N. A. (2024). The challenges of the Saudi democratic transition from the perspective of the 2030 Vision in the framework of Giddens' theory of constructivism. *World Politics*, (13),4. 30-50. doi: 10.22124/wp.2024.27049.3334

© Author(s)

Publisher: University of Guilan

DOI: 10.22124/wp.2024.27049.3334

1. Introduction

In 2016, Saudi Arabia presented its economic, political, and social reform program under the title Vision 2030. Several technocrats, led by Mohammed bin Salman, introduced this document to free the country from its single-product economy and its consequences. Saudi Vision 2030 is considered revolutionary due to its extensive reforms and foundational programs. Its goal is to create structural economic changes by reducing dependence on oil, diversifying the economy, and empowering the private sector. Alongside this vision, the government committed to increasing transparency, government accountability, and citizen participation in economic and social spaces. Even though this document is a one-dimensional plan focused on economic development with little attention to political dimensions, several economic and social reforms have since been implemented, granting significant freedoms in the public sphere and rights to women. Meanwhile, Saudi Arabia has faced numerous internal political challenges, including power struggles within the royal family, the regime's approach to dissent and reformists, and the growing opposition both domestically and internationally. This research investigates the effect of Vision 2030 and the accompanying economic and social reforms on democratization in Saudi Arabia. The Vision 2030 program's structural changes can reconfigure the relationship between the state and citizens and create more open economic, social, political, and cultural spaces, leading to political system reconstruction and a successful democratic transition in the long term. This study raises the question: Can Saudi Vision 2030 set the country on a path toward democratic transition?

2. Theoretical Framework

This research discusses the impact of Vision 2030 on Saudi Arabia's democratic transition within the framework of Giddens' theory and raises the question of what goals Saudi Vision 2030 pursues and whether it can aid in democratizing the country. The vision, which was adopted following the 2014 crisis, aims to create structural economic changes in Saudi Arabia. To conceptualize and frame the relationship between economic reforms and democratization, this study relies on theories of democratic transition and Giddens' framework, adopting an analytical-descriptive approach to investigate the relationship between Saudi Arabia's economy and its political system. The study concludes that while Vision 2030 promises transparency, accountability, citizen participation, and a degree of economic and social liberalization that can potentially reconfigure the relationship between citizens and the state and change the political system in the long term, progress has been slow despite noticeable changes to date. It also concludes that the economic reforms serve various objectives for the political system. Primarily, the country is acting to manage political crises, create new legitimacy domestically and internationally based on economic development and openness, and improve the regime's image abroad, especially after the murder of Jamal Khashoggi. Indeed, these reforms are designed

to reinforce the absolute monarchy with no real plan for democratic development. The program consolidates power in the hands of King Salman and the Crown Prince while removing princes who previously controlled various centers of influence within the royal family and replacing traditional elites loyal to King Abdullah with new elites loyal to themselves. Therefore, Mohammed bin Salman's policies and economic reforms ultimately do not lead to democratization.

3. Methodology

This article tries to investigate the main points of connection between the question and the hypothesis and finally the validity of the hypothesis using the method of Giddens.

4. Result and discussion

This study argues that the economic and social reforms carried out by Crown Prince Mohammed bin Salman are superficial, with the regime attempting to adapt to internal and external changes, maintain stability and continuity, and concentrate power in the hands of Mohammed bin Salman. Using an analytical-descriptive approach to understand the impact of Vision 2030 on political reality and democratization in Saudi Arabia, this manuscript first discusses the concepts of democratic transition and then examines the political system's influence in Saudi Arabia and the economic crisis the government faced in 2014, which led to the release of Vision 2030 and subsequent economic and social reforms that somewhat opened the public space. It further explores the asymmetry between political and economic development in Vision 2030, identifying this mismatch as a significant factor in the failure of democratization in the country under this document. Finally, it discusses the effect of Vision 2030 on democratization in Saudi Arabia. According to Giddens' theoretical perspective, Vision 2030 neither follows agent-centered nor structure-centered approaches in the democratic transition process. Regarding structure, democracy refers to the institutionalized characteristics of societies or social systems that have formed and expanded over time and space. In the agent-centered approach, democratic transition emphasizes the type and nature of the agents' roles and behaviors and their interactions with each other, the people, and the government in explaining and understanding the transition to democracy and political-social transformations and events. However, Vision 2030 fundamentally has an economic focus and lacks a structured framework for a democratic transition, such as elections, system restructuring, and increasing the role of the parliament. The role of limiting or encouraging rules and resources, social contexts and backgrounds, the state, and the social, cultural, and political structure in understanding individual and social behaviors.

5. Conclusions & Suggestions

These factors are considered important and decisive in determining human agents' behaviors. From this viewpoint, the lack of democracy and democratic transition are analyzed considering the political and socio-cultural red flags and constraints in the institutionalized structures. Accordingly, each society develops differently from others, and its political participation is based on its criteria, norms, and historical conditions. Some societies move more slowly and others more quickly toward democratic standards. However, it seems that Saudi Arabia faces numerous and serious obstacles in this path.. .

سیاست جهانی

شاپا چاپی: ۲۳۸۳-۰۱۳۳

شاپا الکترونیکی: ۲۵۳۸-۴۸۹۹

Homepage: <https://interpolitics.guilan.ac.ir/>

چالش‌های گذار دموکراتیک سعودی از

منظر سند ۲۰۳۰ در چارچوب نظریه ساختمندی گیدنز

محمد رضا محمدی دانشجوی دکتری روابط بین الملل، دانشکده حقوق، علوم سیاسی و الهیات، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. رایانامه: mohammadrezamohammadi13681989@gmail.com

کیهان برزگر* نویسنده مسئول، دانشیار گروه علوم سیاسی و روابط بین الملل، دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. رایانامه: kbarzegar@hotmail.com

نفیسه السادات قادری استادیار گروه روابط بین الملل، دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. رایانامه: gadrinfse@yahoo.com

درباره مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	چشم انداز ۲۰۳۰ عربستان سعودی، ایجاد تغییرات اقتصادی ساختاری در این کشور و شفافیت، مسئولیت پذیری، مشارکت شهروندان و فضاهای بازتر اقتصادی و اجتماعی را تبلیغ می‌کند. این طرح اگر در درازمدت موفق باشد، می‌تواند رابطه بین دولت و شهروندی را دوباره پیکربندی کند و کل نظام سیاسی را تغییر دهد. این مقاله در تلاش است تا به این پرسش پاسخ دهد که سند ۲۰۳۰ عربستان چه اهدافی را دنبال می‌کند و چه تاثیری بر دموکراسی‌سازی در این کشور دارد. این مقاله با تکیه بر مفاهیم گذار دموکراتیک، و نظریه ساختمندی گیدنز به عنوان یک چارچوب نظری، برای درک رابطه بین اصلاحات اقتصادی و دموکراسی‌سازی اتخاذ می‌کند. یافته‌های پژوهش حاکی از آنست که اهداف طراحی این سند از جانب دولت عربستان، در پاسخ به رخدادهای ۲۰۱۴، در مهار تغییرات داخلی و خارجی، انحصار قدرت، و اعطای مشروعیت جدید به نظام در داخل و خارج، بوده و دولت در طراحی این سند، تمایلی به اصلاحات دموکراتیک نداشته است و عدم تناسب بین توسعه اقتصادی برنامه ریزی شده در سند ۲۰۳۰ و توسعه سیاسی در ساختار سنت گرای عربستان سعودی، این سند نمی‌تواند نهایتاً مسیری را به سوی دموکراسی در این کشور ترسیم کند. روش جمع آوری اطلاعات در این مقاله اسناد کتابخانه‌ای و رویکرد آن تحلیلی-توصیفی است.
کلیدواژه‌ها: گذار دموکراتیک، عربستان سعودی، سند ۲۰۳۰، نظریه ساختمندی	
تاریخچه مقاله تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۶/۶ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۸/۱ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۰/۳ تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۱۲/۲۸	

استناد به این مقاله: محمدی، محمد رضا، برزگر، کیهان، & قادری، نفیسه السادات. (۱۴۰۳). چالش‌های گذار دموکراتیک سعودی از منظر سند ۲۰۳۰ در چارچوب نظریه ساختمندی اتونو گیدنز. *سیاست جهانی*, ۴(۱۳), ۳۰-۵۰. doi: 10.22124/wp.2024.27049.3334

© نویسنده(گان)

ناشر: دانشگاه گیلان

در سال ۲۰۱۶، عربستان سعودی برنامه اصلاحات اقتصادی، سیاسی و اجتماعی خود را تحت عنوان سند چشم‌انداز ۲۰۳۰ ارائه نمود. برخی از تکنوکرات‌ها و در رأس آن‌ها محمد بن سلمان، جهت‌رهایی کشور از اقتصاد تک‌محصولی و پیامدهای آن، دست به ارائه این سند زدند. سند چشم‌انداز ۲۰۳۰ عربستان سعودی، به دلیل گستردگی اصلاحات و برخورداری از برنامه‌های اساسی و شالوده‌شکن، به نوبه خود یک انقلاب محسوب می‌شود. هدف آن ایجاد تغییرات اقتصادی ساختاری از طریق کاهش وابستگی به نفت، تنوع بخشیدن به اقتصاد و توانمندسازی بخش خصوصی است. در کنار چشم‌انداز، دولت متعهد شد که شفافیت، پاسخگویی دولت و مشارکت شهروندان بیشتر در فضاهای اقتصادی و اجتماعی بیشتری شود. اگرچه این سند عمدتاً یک طرح تک‌بعدی و مبتنی بر توسعه اقتصادی بوده و توجه اندکی به ابعاد سیاسی توسعه در آن شده است؛ پس از آن، تعدادی اصلاحات اقتصادی و اجتماعی انجام شد که آزادی را تا حدود زیادی به حوزه عمومی داده و به زنان حقوقی اعطا کرد. در عین حال، عربستان سعودی گرفتار چالش‌های سیاسی متعددی در داخل شده است، که بیشتر مربوط به جنگ قدرت در خاندان سلطنتی، رویکرد نظام به مخالفان و اصلاح‌طلبان، و رشد فزاینده اپوزیسیون در داخل و خارج از کشور است. در این راستا، این مقاله به تأثیر چشم‌انداز ۲۰۳۰ و اصلاحات اقتصادی و اجتماعی بر دموکراسی‌سازی در عربستان سعودی می‌پردازد. برنامه چشم‌انداز ۲۰۳۰ برای تغییر ساختاری می‌تواند روابط بین دولت و شهروندان را دوباره پیکربندی کند و فضای باز اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی بیشتری را فراهم کند که در دراز مدت می‌تواند منجر به بازسازی نظام سیاسی و شاید یک انتقال موفق دموکراتیک شود. این مطالعه سؤال زیر را مطرح می‌کند: آیا چشم‌انداز عربستان سعودی ۲۰۳۰ می‌تواند این کشور را در مسیر گذار دموکراتیک قرار دهد؟

این مطالعه بیان می‌کند که اصلاحات اقتصادی و اجتماعی انجام شده توسط ولیعهد محمد بن سلمان اصلاحات ظاهری است که از طریق آن نظام تلاش می‌کند خود را با تغییرات داخلی و خارجی وفق دهد، ثبات و تداوم نظام را حفظ کند و قدرت را در دستان محمد بن سلمان متمرکز کند. این مقاله با اتخاذ یک رویکرد تحلیلی توصیفی به منظور درک تأثیر چشم‌انداز ۲۰۳۰ بر واقعیت سیاسی و دموکراسی‌سازی در عربستان، ابتدا مفاهیم گذار دموکراتیک مورد بحث قرار می‌دهد. در ادامه نفوذ در نظام سیاسی عربستان سپس بحران اقتصادی را که دولت در سال ۲۰۱۴ با آن مواجه شد که منجر به انتشار چشم‌انداز ۲۰۳۰ و اصلاحات اقتصادی و اجتماعی متعاقب آن شد که فضای عمومی را تا حدی

باز کرد، را مورد بحث قرار می‌دهد؛ سپس به عدم تقارن توسعه سیاسی و توسعه اقتصادی در سند ۲۰۳۰ پرداخته که به عنوان یکی از عوامل مهم در شکست دموکراسی سازی در این کشور در سایه این سند است پرداخته در نهایت، تأثیر چشم‌انداز ۲۰۳۰ بر دموکراسی‌سازی در عربستان را مورد بحث قرار می‌دهد.

۱. چارچوب نظری: گذار دموکراتیک و نظریه ساختمندی گیدنز

برای بررسی رابطه بین اصلاحات اقتصادی و دموکراسی‌سازی در دولت‌های راتیر، این مطالعه از مفاهیم تحلیلی گذار دموکراتیک و نظریه گیدنز استفاده می‌کند. در ادبیات نظری توسعه سیاسی به طور کلی دو رویکرد مهم در تبیین ریشه‌ها و چرایی گذار به دموکراسی و وقوع تحولات دموکراتیک طرح شده‌اند: رویکردهای معطوف به اصالت کارگزار یا عاملیت و رویکردهای معطوف به اصالت ساختار. از یک منظر ساخت یا ساختار در اشاره به ویژگی‌های نهادی شده جوامع یا نظام‌های اجتماعی به کار می‌رود که در طول زمان و مکان شکل گرفته و گسترش یافته‌اند. ساخت عبارت از قواعد و منابعی است که در ایجاد و مفصل بندی نظام‌های اجتماعی دخیل‌اند (Giddens, 1984:179). در تحلیل نهادی، ویژگی‌های ساختاری یا نهادینه شده به مثابه ویژگی‌های دائم باز تولید شده نظام‌های اجتماعی بررسی می‌شوند (Giddens, 1984:220). در رویکرد ساختارگرا بر نقش قواعد و منابع محدودساز یا تشویق کننده، شرایط و بسترهای اجتماعی، دولت و ساخت اجتماعی، فرهنگی و سیاسی در فهم نوع رفتارهای فردی و اجتماعی تأکید می‌شود و این عوامل در تعیین رفتار عاملان انسانی مهم و تعیین کننده تلقی می‌شوند. از این منظر، عدم وقوع دموکراسی و تحولات دموکراتیک با عنایت به خطوط قرمز و محدودیت‌های سیاسی و فرهنگی - اجتماعی در ساختارهای نهادینه شده مربوطه تحلیل می‌شود.

در رویکرد اصالت کنشگرا یا عاملیت، بر نوع و ماهیت نقش آفرینی کنشگران یا عاملان انسانی و رفتار آنها و نیز نوع تعاملات آنان با یکدیگر، با مردم و با حکومت در تبیین و فهم گذار به دموکراسی و تحولات و رویدادهای سیاسی-اجتماعی تأکید و تمرکز می‌شود. به طور کلی در این رویکرد باور بر آن است که درست است که کنشگران و نیروهای اجتماعی از دل تحولات ساختاری بیرون می‌آیند؛ اما این تحولات بدون نقش آفرینی مستمر و پافشاری و جان فشانی کنشگران مدنی و نیروهای اجتماعی به صورت خود به خود به تحولات دموکراتیک نمی‌انجامند. اما در یک نگاه کلی، گذار دموکراتیک به گذار از یک نظام سیاسی غیر دموکراتیک به یک نظام سیاسی دموکراتیک اشاره دارد. این تغییر در چندین

مرحله متمایز رخ می‌دهد که با سقوط نظام استبدادی و به دنبال آن ظهور یک دموکراسی مدرن که در تلاش برای تحکیم نظام دموکراتیک است، آغاز می‌شود. دموکراتیک‌سازی مستلزم دگرگونی همه جنبه‌های نظام، از نخبگان گرفته تا ساختارها و نهادها، تا اقتصاد و فرهنگ است (Sardarnia, 2011: 29). دموکراسی‌سازی از نظر محتوای اجتماعی و سیاسی، روابط قدرت را در حوزه سیاسی و روابط سلسله مراتبی را در حوزه‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی به‌طور بنیادی تغییر می‌دهد (Huntington, 1995: 11). پژوهشگران در مورد پیش نیازهای یک گذار دموکراتیک اختلاف نظر دارند. مدل گذار از کشوری به کشور دیگر و از یک نظام سیاسی به نظام دیگر به دلیل تفاوت در نظام‌های سیاسی موجود متفاوت است. انتقال ممکن است به یکی از دو روش تحت تأثیر قرار گیرد: از طریق راه‌های مسالمت‌آمیز، که به‌وسیله آن توسط قدرت حاکم یا از طریق اصلاحات قانون اساسی و انتخابات آغاز می‌شود. و مکانیسم‌های غیر مسالمت‌آمیز، که به موجب آن خشونت توسط نخبگان یا توده‌ها، کودتاهای نظامی، یا اعتراضات و انقلاب‌های مردمی، گسترش می‌یابد تا به سرانجام برسد (Diamond, 1993: 45).

چندین شاخص برای ارزیابی موفقیت انتقال دموکراتیک و تحکیم دموکراسی استفاده می‌شود. این موارد ممکن است عوامل نهادی و سازمانی مرتبط با ثبات مبانی و قواعد بازی دموکراتیک باشد، مانند برگزاری انتخابات منظم و پذیرش نتایج آن، و تثبیت نهادهای سیاسی دموکراتیک که همچنان با تحولات متنی سازگار می‌شوند. برخی دیگر به استراتژی‌ها و عملکرد بازیگران کلیدی سیاسی و تعهد واقعی آنها به مبانی و هنجارهای دموکراسی، از جمله در زمان بحران‌های اقتصادی و سیاسی، مربوط می‌شود، به این معنی که هیچ یک از این بازیگران به کودتا علیه دموکراسی یا فعالیت خارج از چارچوب‌ها و هنجارهای آن فکر نمی‌کنند (Tawfiq, 2013).

۲. پیشینه پژوهش

ادبیات مربوط به عربستان سعودی رویکردهای مختلفی به این موضوع دارد. برخی از تحقیقات به عربستان سعودی در زمینه منطقه خلیج فارس می‌پردازد و سوالاتی را در مورد استبداد و دموکراسی، سیاست‌های اقتصادی، و تغییرات اجتماعی و فرهنگی مطرح می‌کند. مقاله پژوهشگر مصری امجد احمد با عنوان "عظمت نظام سعودی بین تداوم و تغییر" از این دست پژوهش‌ها است. مطالعات دیگری مانند مقاله عدنان احمد با عنوان "عربستان جایگزین: ویژگی‌های دولت چهارم" یا مقاله "دولت و جامعه

سعودی: عوامل تعیین کننده موجودیت سعودی" نوشته بن استینان از آن دسته است. در بین ادبیات داخلی؛ حسین آجورلو در کتاب چشم انداز عربستان سعودی در ۲۰۳۰، فراز یا فرود؛ با نگاهی به ابعاد مختلف آن تأثیرات احتمالی بر داخل و خارج عربستان سعودی را مورد تحلیل و بررسی داده و معتقد است با توجه به حجم تغییرات و همچنین سرمایه گذاری این کشور می‌تواند آینده تحولات منطقه غرب آسیا را متحول نماید. همچنین سید علی حق شناس در کتابی با عنوان "ساختار سیاسی و اجتماعی عربستان و شش مقاله دیگر"، به بررسی چند مسئله مهم مثل پایه‌های تشکیل دهنده قدرت در عربستان، جنبش‌های اعتراضی شیعی در این کشور، مسئله ضمانت حقوق برابر اقلیت‌ها، مفهوم اقتدارگرایی و محافظه کاری و در نهایت گفتمان سیاسی عربستان سعودی پس از بیداری اسلامی پرداخته است. این مقاله به بحث در مورد رابطه بین متغیرهای اقتصادی و سیاسی کمک می‌کند و در مورد تأثیر اصلاحات اقتصادی پس از ۲۰۱۴ بر دموکراسی‌سازی در این کشور بحث می‌کند. مقالات زیادی در حوزه ساختار سیاسی در عربستان سعودی به رشته تحریر درآمده است، اما ادبیات تولیدی در این حوزه بیشتر به بررسی وضعیت موجود دموکراسی در این کشور و سبقه تاریخی اصلاحات سیاسی در حوزه خلیج فارس تاکید دارد. رویکرد مقاله حاضر، بررسی تأثیر سند ۲۰۳۰، به عنوان یک نقطه عطف در عربستان سعودی، که عرصه‌های مختلف در این کشور را در بر می‌گیرد است. مقاله با استفاده از نظریه ساختمندی، تلاش می‌کند که این موضوع را بررسی کند.

۳. ساختار قدرت در عربستان سعودی

اساساً بافت قدرت سیاسی در عربستان بسیار پیچیده است و این پیچیدگی باعث باز تولید شرایطی می‌شود که نوعی اشتیاق، یا ولع برای رسیدن به قدرت سیاسی را توجیه می‌کند، این قدرت سیاسی که سال‌های طولانی در ارکان پادشاهی عربستان سعودی ساری و جاریست ترکیبی ناپایدار از حمایت و پشتوانه فکری و عقیدتی علمای وهابی، درآمدهای سرشار رانتی و همچنین مشارکت استراتژیک با سیاست‌های آمریکا است ((Stanley, 2016: 16). پس از ملک عبدالعزیز، مؤسس عربستان سعودی، پسرانش سعود، فیصل، خالد، فهد، عبدالله و سپس سلمان با موفقیت شبکه وسیعی از روابط سنتی مبتنی بر نسب، خویشاوندی، مذهب، و شبکه دیگری از نهادهای دولتی مبتنی بر توزیع مناصب بوروکراتیک و تقسیم و استقرار درآمدهای نفتی را ایجاد کردند (Yamani, 2001: 65). هنگام بحث در مورد نظام سیاسی معاصر عربستان، باید به سال ۱۹۹۲ برگردیم، زمانی که ملک فهد بن عبدالعزیز قوانین و مقررات

حاکم بر این پادشاهی را در یک سند واحد به نام قانون اساسی تجمیع کرد. این سند از سه بخش تشکیل شد: یک سند قانون اساسی که پس از اعلام یکپارچگی پادشاهی نوشته شده است، سند ادغام مجلس شورا، و سیستمی که مناطق کشور را تقسیم می‌کند و در هر کدام یک نهاد ایجاد می‌کند (KSA, 1992). علیرغم وجود قانون اساسی، نظام سیاسی در عربستان سعودی یک سلطنت مطلقه است. شاه محور فرآیند سیاسی است و خانواده سلطنتی به عنوان اهرم‌های دولت، تصمیم‌گیری و منابع دولتی را کنترل می‌کند. اعضای خاندان حاکم از کمک هزینه‌های مالی برخوردار می‌شوند و شاهزادگان دارای زمین‌های وسیع و شرکت‌های متعدد هستند.

در نظام سیاسی عربستان، پادشاه قدرت برتر، شخصیت مرکزی و حاکم واقعی است. تمام اختیارات، و وظایف در دست او متمرکز است. او بالاترین مقام اجرایی، مقننه و قضایی، نخست وزیر، فرمانده عالی تمامی نیروهای نظامی، قاضی ارشد و اولین دیپلمات است. هنگامی که پادشاه به سلطنت می‌رسد، با جانشین خود، ولیعهد، که نیازی نیست یکی از پسران او باشد، بیعت می‌کند. ولیعهد مرد شماره دو در کشور است. او پس از مرگ پادشاه قدرت را به دست می‌گیرد و مناصب مهم دولتی را در کنترل می‌گیرد. انتخاب ولیعهد تا سال ۲۰۰۶، زمانی که کمیسیون جانشینی توسط ملک عبدالله برای تنظیم این روند ایجاد شد، تنها از اختیارات پادشاه بود (Naderi, 2009: 801).

خاندان حاکم، مهم‌ترین مناصب حاکمیتی شورا، مانند وزارت‌خانه‌های دفاع، داخله و گارد ملی را که از پدر به پسر منتقل می‌شود، کنترل می‌کند و خانواده حاکم، روند انتخاب اعضای باقیمانده شورا را کنترل می‌کند. بنابراین، دشوار است که شورای وزیران را به عنوان ارگانی در نظر بگیریم که بتواند مستقیماً در داخل سیستم فشار وارد کند (KSA, 1992). در مورد مجلس شورا که با فرمان سلطنتی در سال ۱۹۹۲ ایجاد شد، باید گفت این شورا صرفاً یک نهاد مشورتی است که هیچ کارکرد قانونگذاری و نظارتی مشابه پارلمان‌های دیگر کشورها ندارد. حتی کارکرد مشورتی آن نیز محدود است، زیرا همه تصمیمات با پادشاه است که حق انحصاری تعیین اعضای شورا و تعیین حقوق و وظایف آنها را دارد. علی‌رغم تلاش‌ها برای دادن حاشیه آزادی بیشتر به مجلس شورا - مثلاً با افزایش تعداد اعضا و اعطای حق سؤال از وزرا - تغییرات ایجاد شده توسط این اصلاحات صرفاً جنبه ظاهری دارند. این نهاد حتی در مقایسه با سایر کشورهای خلیج فارس از عملکرد به عنوان یک پارلمان بسیار دور است (Taheri, 2015: 87). در رابطه با قوه قضائیه، از این جهت که فقط تابع احکام شرعی است، از نظر رسمی مستقل است. اما از نظر عملی، مستقل نیست: به موجب فرمان سلطنتی صادر شده در سال ۱۹۲۷، سیستم قضایی یکپارچه

شد و به پادشاه اختیار مطلق داده شد تا احکام صادره از همه دادگاه‌ها را تأیید کند. در بعد اقتصادی، عربستان سعودی نمونه اولیه دولت رانتهی است که عمدتاً به یک نوع رانت خارجی وابسته است. درآمدهای نفتی که بیش از نود درصد درآمدهای عمومی را شکل می‌دهد و کاملاً در بازارهای خارجی ادغام می‌شود. دولت مالک این رانت است و توزیع درآمدها را کنترل می‌کند (Sheikh Mahmoodi, 2020:37) و دولت مشروعیت خود را از مالکیت بر درآمدهای نفتی می‌گیرد (Karami, 2018:14). قدرت در دستان خاندان حاکم متمرکز است که اهرم‌ها و منابع دولت را کنترل می‌کند و از درآمدهای نفتی برای خرید وفاداری شهروندان استفاده می‌کند و خدماتی را به عنوان مبادله‌ای برای مشارکت سیاسی و دخالت در تصمیم‌گیری‌ها ارائه می‌کند.

دولت از بدو تأسیس خود به توزیع املاک و زمین به اقوام، خانواده سلطنتی و نخبگان مختلف برای خرید وفاداری و حمایت متکی بوده است. این رویکرد پس از کشف نفت ادامه یافت، زمانی که دولت به طور مشابه شروع به توزیع قراردادهای پروژه، مشارکت با دولت و سایر منابع برای اطمینان از وفاداری نخبگان مختلف کرد. در سال‌های ۲۰۱۱ و ۲۰۱۲، زمانی که عربستان شاهد اعتراضات متعددی بود که خواستار اصلاحات سیاسی شدند؛ واکنش نظام جدای از موج دستگیری‌ها در قالب اقدامات اقتصادی یا آنچه که می‌توان آن را معافیت‌های سلطنتی نامید، ظاهر شد. ملک عبدالله مجموعه‌ای از دستورات مالی را صادر کرد که شامل افزایش پانزده درصدی حقوق کارمندان دولت، کمک‌ها در قالب تأمین اجتماعی، افزایش بودجه آموزش و پرورش، تأمین مشاغل، و پرداخت کمک‌های بلاعوض جدید به مردم و همچنین کمک‌های مرتبط با بیکاری، وام مسکن بیشتر و معافیت وام برای شهروندان بود. با این اقدامات، دولت به دنبال تجدید معامله خود با شهروندان بود که متکی بر هزینه و رفاه در ازای ادامه چشم‌پوشی از حقوق سیاسی است (Sheikh Mahmoodi, 2020:39).

۴. بحران اقتصادی ۲۰۱۴ و سند چشم‌انداز

از اوایل دهه ۱۹۷۰، نفت بخش غالب اقتصاد عربستان سعودی بوده است. در نتیجه، توسعه و سیاست مالی دولت ارتباط تنگاتنگی با درآمدهای نفتی دارد و اقتصاد عربستان را به شدت نسبت به نوسانات در بازار جهانی حساس کرده است؛ مانند ژوئن ۲۰۱۴ که قیمت هر بشکه نفت نزدیک به ۵۰ درصد کاهش یافت (Kinninmont, 2018). دولت از رانت نفت برای تأمین مالی شبکه گسترده رفاه و خدمات اجتماعی برای مردم استفاده می‌کند. با این وجود، در واقع، اتکا به نفت به عنوان موتور توسعه، نتایج گمراه‌کننده‌ای

را به همراه داشته است، زیرا نرخ‌های رشد اسمی بالا با هیچ توسعه واقعی همراه نشده است. علیرغم بهبود مستمر شاخص‌های اقتصادی مانند رشد تولید ناخالص داخلی، درآمد سرانه و نرخ تورم، توسعه همه جانبه‌ای که تغییرات اجتماعی و سیاسی واقعی ایجاد کند، وجود ندارد (Zaghouni, 2022: 17).

در عین حال، عربستان سعودی با چالش‌های اقتصادی متعددی مواجه است که مهم‌ترین آن وابستگی اساسی به درآمدهای نفتی و آسیب‌پذیری اقتصاد داخلی در برابر نوسانات بازار جهانی نفت است. با افزایش هزینه‌های عمومی در زیرساخت‌ها و برنامه‌های توسعه، نیاز آشکار به تنوع بخشیدن به اقتصاد و جریان‌های درآمدی و اعطای فرصت‌های بیشتر به بخش خصوصی وجود دارد که به خودی خود چالش مهم دیگری را نشان می‌دهد. دولت اغلب برای منطقی کردن هزینه‌های عمومی که به واسطه عوامل متعددی از جمله درگیری‌های مسلحانه و سیاسی در منطقه، قیمت بالای کالاها و خدمات وارداتی و رشد بالای جمعیت که باعث افزایش تقاضا برای زیرساخت‌ها و خدمات اساسی مانند آب، برق، بهداشت و آموزش می‌شود، با چالش روبروست. گفتنی است جمعیت عمومی در عربستان سعودی در پایان سه ماهه دوم سال ۲۰۲۰ بالغ بر ۳۵،۰۱۳،۴۱۴ میلیون نفر بوده است. عربستان سعودی با ۲/۸ درصد در سال، یکی از بالاترین نرخ‌های رشد جمعیت را در جهان دارد که بر خدمات عمومی مانند مسکن، بهداشت، آموزش، آب، برق، آموزش و اشتغال فشار وارد می‌کند (Karami, 2021).

مخمصه اقتصادی کشورهای رانتیر پس از کاهش قیمت جهانی انرژی که در کسری تراز پرداخت‌ها و نرخ‌های رشد پایین منعکس می‌شود، به راحتی آشکار می‌شود. دولت‌های رانتی مجبور به اتخاذ دور دیگری از اقدامات تکراری هستند، از جمله افزودن تعرفه بر برخی کالاها و خدمات، لغو یارانه برخی از اقلام مصرفی مانند بنزین، افزایش عوارض و مالیات‌های بدهی به دولت و کاهش اشتغال دولتی. اگرچه در پی سقوط قیمت نفت در اواخر سال ۲۰۱۴، دولت عربستان به سرعت چنین اقدامات را به اجرا درآورد، اکثر اقتصاددانان انتظار نداشتند که این اقدامات یک بار برای همیشه بحران را حل کند و گمان می‌رفت که احتمالاً تنها چند سال دیگر به عربستان سعودی برای مقاومت در برابر قیمت‌های نوسانی نفت فرصت خواهد داد (Sheikh Mahmoodi, 2020: 37).

در پاسخ به بحران سال ۲۰۱۴، ولیعهد محمد بن سلمان، چشم انداز عربستان سعودی ۲۰۳۰ را در آوریل ۲۰۱۶ راه اندازی کرد که مهم‌ترین آزمایش پادشاهی در بازسازی و نوسازی اقتصادی و اجتماعی بود. چشم انداز ۲۰۳۰ از سه محور تشکیل شده است: یک جامعه پر جنب و جوش، یک اقتصاد پر رونق و یک وطن جاه طلب. برنامه‌های متعددی برای دستیابی به این چشم انداز ایجاد شد: برنامه تحول ملی،

برنامه مسکن، برنامه توسعه بخش مالی، برنامه کیفیت زندگی، برنامه خصوصی سازی، برنامه صندوق سرمایه گذاری عمومی، و برنامه تراز مالی. در حالی که هدف این طرح کاهش وابستگی به نفت، تنوع بخشیدن به اقتصاد، و تبدیل بخش خصوصی به موتور رشد است، در کنار آزادسازی اقتصادی و اجتماعی بیشتر، شفافیت بیشتر و اطلاع رسانی عمومی بیشتر را تضمین می کند (Naderi, 2018: 20). بنابراین، چشم انداز ۲۰۳۰ عربستان سعودی خود را نه تنها به عنوان یک برنامه توسعه اقتصادی و ارتقای سرمایه گذاری، بلکه به عنوان یک پروژه مدرن سازی ملی گسترده تر، علیرغم عدم اشاره مستقیم به وضعیت سیاسی و اصلاحات در این حوزه، مسائل امنیتی یا سیاست خارجی معرفی می کند. تحول اقتصادی تحت چشم انداز ۲۰۳۰ ممکن است فرصتی برای تغییر شکل رابطه بین شهروند و دولت باشد. در سال های اخیر، عربستان سعودی شاهد یک گشایش مورد انتظار در حوزه های فرهنگی و اجتماعی بوده است که توسط دو عامل هدایت می شود. اولاً، مدل قدیمی دیگر از نظر اقتصادی پایدار نیست. علیرغم بهبود قیمت نفت، دولت هنوز نمی تواند امتیازات و مزایایی را که بیست میلیون شهروند خود از آن برخوردار هستند، پردازد، و همچنین نمی تواند نقش خود را به عنوان تنها نیروی محرک برای رشد مستمر حفظ کند. ثانیاً، ولیعهد فرصتی را برای کاهش بار دولت بدون تحمل هزینه سیاسی حداقل در حال حاضر، دیده است (Kinninmont, 2018).

در چارچوب چشم انداز ۲۰۳۰، دولت اصلاحات اجتماعی و اقتصادی متعددی را انجام داده است. در حوزه اجتماعی، محدودیت های مذهبی کمتر شده، زنان اجازه رانندگی یافته اند و چندین سالن های سینما و تئاتر افتتاح شده است. در سطح اقتصادی، به منظور کاهش نرخ بیکاری، قوانین جدیدی وضع شده است که فعالیت در مشاغل خاص را بر شهروندان خارجی محدود می کند و سهمیه کارکنان سعودی استخدامی شرکت ها را افزایش می دهد. برای کاهش هزینه های عمومی، یارانه های برق و آب و همچنین هزینه های پروژه های زیربنایی کاهش یافته است. دولت به دنبال تنوع بخشیدن به درآمدهای خود، مالیات بر ارزش افزوده پنج درصدی (که بعداً به پانزده درصد افزایش یافت) همراه با مالیات های انتخابی بر برخی کالاها وضع کرد و در پایان سال ۲۰۱۹، سهامی آرامکوی سعودی به ارزش حدودی ۲۹.۴۴ میلیارد دلار در بورس عرضه شد. دولت همچنین تلاش کرده فساد را سرکوب کند و چندین تاجر و شاهزاده را در سال ۲۰۱۷ به ظن فساد بازداشت کرده است. با توسعه قوانین و تشویق سرمایه گذاری خارجی توسط دولت، فضای سرمایه گذاری و تقویت بخش خصوصی بهبود یافته است. در فوریه ۲۰۲۱، فرمانی صادر شد که از سال ۲۰۲۴، سازمان های دولتی را از قرارداد با هر شرکت خارجی یا مؤسسه تجاری با

دفتر مرکزی در منطقه‌ای خارج از قلمرو پادشاهی منع می‌کند. این فرمان شامل ارگان‌ها، مؤسسات و صندوق‌های وابسته به دولت یا هر یک از نمایندگی‌های آن‌ها نیز می‌شود. این ابلاغیه به شرکت‌ها و مؤسسات خارجی انگیزه خوبی داده است؛ به طوری که در سال ۲۰۲۰، عربستان سعودی با سرمایه‌گذاری حدود ۴.۷ میلیارد دلار، بالاترین سطح سرمایه‌گذاری خود را از سال ۲۰۱۷ به ثبت رساند. در حالی که حدود ۷۰٪ از جمعیت عربستان را جوانان تشکیل می‌دهند، این دستورالعمل وضعیت اشتغال کارگران سعودی را بهبود بخشیده است. ریاض به دنبال تقویت بخش خصوصی، استراتژی خصوصی سازی را نیز در دستور کار قرار داده است. در واقع، دولت عربستان اخیراً از گسترش برنامه خصوصی سازی در چارچوب چشم انداز ۲۰۳۰ خبر داد و گفت که انتظار دارد در سال‌های آینده ۵۵ میلیارد دلار از این برنامه جمع‌آوری کند. به عنوان بخشی از چشم انداز ۲۰۳۰، ولیعهد همچنین به دنبال تقویت بخش گردشگری، به ویژه گردشگری فرهنگی، تفریحی و گردشگری ساحلی بوده است. ریاض در حال حاضر میلیاردها دلار برای پروژه‌های بزرگ گردشگری و سرگرمی، به ویژه شهرهای نئوم، قیدیا و آمالا، سرمایه‌گذاری می‌کند. پس از تکمیل، انتظار می‌رود این پروژه‌ها بازدهی سودآوری برای اقتصاد عربستان ایجاد کنند که به نوبه خود به تنوع منابع درآمد کمک خواهد کرد. از دیگر سو، از زمان راه اندازی برنامه ملی توسعه صنعتی و خدمات لجستیکی، بخش‌های صنعتی و معدنی بیش از ۲۰۰ میلیارد ریال سعودی سرمایه‌گذاری بخش خصوصی را جذب کرده‌اند. هدف این برنامه افزایش صادرات ثروت صنعتی و معدنی از ۱۸۴ میلیارد ریال سعودی در سال ۲۰۱۹ به ۴۲۴ میلیارد ریال سعودی در سال ۲۰۳۰ است (Abd al-Qadir, 2021).

۵. عربستان سعودی؛ رانتیسم و توسعه

این مساله که آیا توسعه تأثیری بر دموکراسی دارد یکی از مباحث بحث برانگیز سال‌های اخیر بوده است. دلایل گوناگونی سبب شده است این مسئله همچنان مورد توجه اندیشمندان مختلف باشد. سال‌های متمادی است که آنها در صدد تبیین این مسئله هستند که چه عواملی باعث می‌شود یک کشور بتواند به دموکراسی دست یابد و لذا بررسی اثر توسعه بر پدید آمدن دموکراسی همواره از مسائل مورد توجه آنها بوده است. اما از سوی دیگر، بسیاری از اندیشمندان من جمله سن، نورث والیس وینگست معتقد هستند دموکراسی از ضروریات توسعه است (Ebadi, 2011:101).

مطالعات مختلف ادعا می‌کنند که منابع طبیعی فراوانی، مانند رانت نفت، مانع دموکراسی‌سازی می‌شود و به استقرار و تجدید اقتدارگرایی کمک می‌کند که توسط آن دولت‌های رنتیر تثبیت می‌شوند. در

دولت‌های نفتی، دموکراسی با افزایش درآمد کاهش می‌یابد. مایکل راس ادعا می‌کند که کشورهای وابسته به نفت، زمین‌های نامناسبی برای پرورش دموکراسی هستند، و استدلال می‌کند که رانت‌های نفتی فساد دولتی و نخبگان را تشویق می‌کنند. برای او، نظام‌های سیاسی دولت‌های رانتیر شکلی از اقتدارگرایی را تشکیل می‌دهند که از شیوه‌های سیاسی خاص برای تضمین تداوم نظام بهره‌برداری می‌کند. این رفتار باعث پدید آمدن مجموعه‌ای از پدیده‌های منفی مرتبط با رانت، مانند فساد و مشتری‌گرایی شده است که به مرور زمان به ابزاری برای تداوم اقتدارگرایی تبدیل شده است. راس در تلاش برای توضیح رابطه علی بین ثروت نفتی و استبداد، سه مکانیسم را بررسی می‌کند که در نظام‌های رانتی کار می‌کنند که اقتدارگرایی را تقویت می‌کنند و دموکراسی را خنثی می‌کنند. اولین مورد اثر رانتیر است که ممکن است به سه صورت نمایان شود: اثر مالیات (کشورهای نفتی مالیات‌های سنگینی بر شهروندان تحمیل نمی‌کنند که این دولت‌ها را از پاسخگویی معاف می‌کند). اثر مخارج (درآمد بالا، دولت را قادر می‌سازد تا هزینه‌ها را برای کاهش فشار اجتماعی افزایش دهد). و اثر تشکیل گروه (دولت رانتیر از درآمدهای نفتی برای جلوگیری از ظهور سازمان‌های مؤثر و مستقل مدنی استفاده می‌کند).

مکانیسم علی دوم همان چیزی است که او آن را اثر سرکوب می‌نامد، به این معنا که دولت رانتیر از رانت‌ها برای افزایش مخارج امنیتی و دستگاه‌های سرکوبگر استفاده می‌کند. سوم، اثر مدرنیزاسیون است، به این معنی که درآمد نفتی، دولت‌ها را برای ایجاد توسعه و تغییر لازم برای دموکراسی تشویق نمی‌کند (Ross, 2001:333). به طور خلاصه، نخبگان حاکم از منابع طبیعی و به‌ویژه رانت نفت برای کنترل جامعه از طریق خرید وفاداری استفاده کردند و در نتیجه تداوم قدرت خود را تضمین کردند و از انتقال دموکراتیک جلوگیری کردند. در نتیجه، دموکراسی‌سازی در دولت‌های رانت‌دار با شکست مواجه می‌شود، تا زمانی که به‌رغم تلاش‌ها برای اصلاح، تنوع بخشیدن به اقتصاد و کاهش اتکا به منابع نفتی، به دنبال سیاست‌های رانتی ادامه دهند.

از دیگر سو، در صورت عملکرد ضعیف اقتصادی و زوال منابع اقتصادی، قدرت حاکم آسیب پذیر است. این ضعف توانایی دولت‌های غیر دموکراتیک را برای تأمین منافع و رفاه و تأمین وفاداری نخبگان مختلف سیاسی، اقتصادی و نظامی از بین می‌برد. با کاهش قدرت چانه زنی حاکمان خودکامه، اپوزیسیون قوی‌تر می‌شود و نخبگان مستعد جناح بندی و جدایی می‌شوند. بنابراین، یک بحران اقتصادی با خود بحران‌های سیاسی را به همراه دارد که ممکن است توانایی نظام را برای جلب حمایت عمومی بر اساس تأمین منافع و مزایای اقتصادی، دامن زدن به جو بی‌ثباتی و عدم اطمینان، و از دست دادن مشروعیت

سیاسی، تضعیف کند. برای مقابله با این وضعیت، رژیم‌ها ممکن است برخی از حقوق را اعطا کنند، اصلاحات سیاسی را به اجرا بگذارند، و برای مثال با برگزاری انتخابات، اعطای حقوق بیشتر به اقلیت‌ها و مخالفان، یا وضع قوانینی که از حقوق بشر حمایت می‌کند و آزادی بیان را فراهم می‌کند به آزادسازی سیاسی محدود پردازند (Desai, 2009:91).

۶. سند ۲۰۳۰، نظریه ساختمندی و دموکراسی‌سازی در عربستان

ادبیات نظریه مدرنیزاسیون رابطه بین توسعه اقتصادی و دموکراسی‌سازی را تأیید، لیبرال دموکراسی را به پیشرفت اقتصادی مرتبط و چندین پیش شرط اقتصادی و اجتماعی برای دموکراسی‌سازی موفق را شناسایی می‌کند. آدام اسمیت، یکی از مهمترین نمایندگان این جریان، لیبرالیسم سیاسی را لازمه کارکرد مؤثر بازار و تحقق آزادی می‌داند. اما برخلاف نظریه انگلهارات و ولزل رابطه میان توسعه و دموکراسی خطی نیست. همچنین سیمور لپیست ثبات سیاسی و دموکراتیک را با توسعه اقتصادی مرتبط می‌داند. این مکتب فکری بر این باور است که عوامل اقتصادی و اجتماعی خاصی برای دموکراتیک شدن ضروری است، یعنی رشد اقتصادی فزاینده و به دنبال آن افزایش درآمد سرانه، گسترش طبقه متوسط و سطوح بالاتر تحصیلات که مشارکت سیاسی را افزایش می‌دهد (Shaghoor and Mortazavi, 2010:60).

در حالی که نظریه مدرنیزاسیون ممکن است رویکرد جدیدی را برای مطالعه دموکراسی‌سازی معرفی کرده باشد، اما به دلیل عدم کاربرد آن در سایر تجربیات و زمینه‌ها، به ویژه در منطقه خلیج فارس، مورد انتقادات زیادی قرار گرفته است. علیرغم نرخ رشد اقتصادی بالا و درآمد سرانه، و شیوع و پیشرفت تحصیلی بالا، کشورهای خلیج فارس به طور کلی، و عربستان سعودی به طور خاص، پیشرفتی در جهت دموکراسی نداشته‌اند. از بارزترین ویژگی‌های عربستان سرنوشت یکسان سیاسی در این کشور است که چندین قرن تداوم داشته است. این سرنوشت مشترک تا حدود زیادی متأثر از نقش استعمار، مذهب سنت‌ها و فرهنگ‌های مشترکی است که بر ساختارهای سیاسی کشورهای ناحیه و عربستان تأثیر گذارده است. ساختارهای نامتجانس حکومت‌های اقتدارگرا که هم زمان با گسترش ارتباطات میان واحدهای متفاوت سیاسی قرار گرفته در معرض دگرگونی‌های اجتماعی-سیاسی هستند. برای برون رفت از این بحران تعدادی از نظام سیاسی عربستان سعی بر ایجاد اصلاحات روبنایی و نه چندان عمیق در ساختار سیاسی خود نموده‌اند. دموکراسی‌سازی در این کشور با موانع اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی مواجه است و در واقع، اقتصاد رانتهی به عنوان یک مانع بزرگ توسعه سیاسی در این منطقه شناسایی

می‌کنند. علاوه بر چشم انداز ۲۰۳۰، از سال ۱۹۷۰، عربستان سعودی برنامه‌های توسعه اقتصادی پنج ساله متوالی را با هدف کاهش وابستگی به درآمد نفت و تنوع بخشیدن به پایه‌های تولیدی خود اتخاذ کرده است. این طرح‌های اصلاحات اقتصادی به دلایل متعددی با شکست مواجه شده‌اند، به ویژه به دلیل ناتوانی آنها در تغییر اساسی در پویایی قدرت مرکزی در میان نخبگان که مانع از رقابت واقعی اقتصادی یا سیاسی شده است. اگرچه صحبت‌های زیادی در مورد اصلاحات شنیده شده است، اما دولت همچنان بر اقتصاد استیلا دارد، برندگان و بازندگان را انتخاب می‌کند و سهام هر یک را واگذار می‌کند، در حالی که نخبگان تجاری همچنان به پیوندهای خود با دولت برای کسب سود متکی هستند. رانتیرسم در بیشتر جنبه‌های اقتصادی و سیاسی کشور نفوذ کرده است. سابقه طولانی تلاش‌های اصلاحی در خاورمیانه نشان می‌دهد که تغییر واقعی بدون در نظر گرفتن بازیگرانی که عمیقاً در مدل رانتی ریشه دارند و از آن سود می‌برند غیرممکن است. واقعیت آنست که با وجود تغییرات ساختاری که نیازمند روابط جدید بین دولت‌ها و شهروندان است، نمی‌توان به شبکه‌های حمایتی پرداخت.

در حالی که چشم انداز ۲۰۳۰ یک طرح بلندپروازانه نویدبخش تغییرات ساختاری، شفافیت و پاسخگویی بیشتر، مشارکت شهروندان و گشایش‌های سیاسی بیشتر است، اما رابطه بین تحول اقتصادی و فضای مناسب سیاسی و اجتماعی مورد نیاز را نادیده گرفته است. مسیر اصلاحات اقتصادی همچنان مملو از خطرات سیاسی است و تغییرات اجتماعی قابل توجهی را به همراه خواهد داشت که ممکن است واکنش‌های منفی را برانگیزد که می‌تواند اصلاحات را تسریع کند یا به طور کلی آنها را متوقف کند. در واقع چشم انداز ۲۰۳۰ با چالش‌های سیاسی متعددی روبرو است، از جمله:

نارضایتی و تضاد خاندان حاکم: بن سلمان در زیر چتر چشم انداز و مبارزه با فساد، شاهزادگان را در هتل ریتز کارلتون بازداشت و از سمت‌های مهم عزل کرد تا قدرت و نفوذ در شاخه ملک سلمان متمرکز شود. این امر باعث خشم علیه بن سلمان و سیاست‌های اقتصادی او شد، که می‌تواند به مخالفت آشکاری تبدیل شود که مانع توسعه اقتصادی می‌شود.

نارضایتی مردمی: هدف چشم‌انداز ۲۰۳۰ برای کاهش هزینه‌های عمومی ممکن است نارضایتی و مخالفت مدنی را تقویت و می‌تواند دولت را مجبور کند تا ترمز برخی اصلاحات را بکشد. هنگامی که دولت در سپتامبر ۲۰۱۶ یارانه‌ها را لغو کرد و مالیات‌ها را وضع کرد، خشم عمومی دولت را مجبور کرد تا در ماه مه ۲۰۱۷ کمک هزینه به کارمندان دولت و ارتش را بازگرداند.

نهاد مذهبی: در عربستان بررسی سیر قدرت و نفوذ علمای دین در عربستان در سطوح رسمی و اجتماعی، رویکرد نظام سیاسی در قبال آن نهاد، برای پیشبرد اصلاحات بسیار مهم است (Ahmadian, 2020:7). در یک دهه آینده، دولت به دنبال افزایش سرمایه گذاری خارجی در صنعت سرگرمی در این کشور و همچنین توسعه گردشگری غیرمذهبی است. چنین اصلاحات اقتصادی و اجتماعی ممکن است تنش هایی را با نیروهای محافظه کار سنتی در کشور ایجاد کند که به نوبه خود می تواند اقتدار تشکیلات روحانیت را از بین ببرد و باعث شود که برخی از رهبران این جریان انتقاد یا مخالفت خود با دولت را افزایش دهند و پیامدهای نامطلوب بالقوه ای برای ثبات سیاسی کشور به همراه داشته باشند.

فقدان پاسخگویی و شفافیت: اگرچه پادشاهی اصلاحات اقتصادی را آغاز کرده است، اما هیچ مکانیسم واقعاً مؤثری برای نظارت بر عملکرد دولت ایجاد نکرده است، که می تواند به فساد دامن بزند و اصلاحات اقتصادی را تضعیف کند. (Al-Tamim, 2017) علیرغم شاخص های اقتصادی خوب و انبوه و تنوع برنامه های توسعه از سال ۱۹۷۰، اصلاحات، واقعیات سیاسی را تغییر نداده است. ثابت شده است که علیرغم سطح بالای شهرنشینی و آموزش، اصلاحات اقتصادی قادر به ایجاد فشار اجتماعی و فرهنگی برای گذار دموکراتیک نیست (Qaysaran, 2017:384). عربستان سعودی تحت بحران های سیاسی که منعکس کننده بن بست سیاسی است، با چالش ها روبرو می شود.

نظام سعودی، با چندین بحران مداوم دست و پنجه نرم می کند که برخی از آنها در زمان ملک سلمان و ولیعهد او پررنگ شده است. برجسته ترین این بحران ها، جنگ قدرت و نفوذ در خاندان سلطنتی، ادامه وابستگی اقتصادی به درآمدهای نفتی علیرغم همه اصلاحات و تلاش های مرتبط با چشم انداز ۲۰۳۰، و برخورد نظام با شیعیان و مخالفان و طرفداران اصلاحات، و همچنین افزایش مخالفت در داخل و خارج است (Kechichian, 2013:162).

در حالی که دولت چندین طرح اصلاحات اقتصادی و اجتماعی را در چارچوب چشم انداز ۲۰۳۰ به اجرا گذاشته است، اما چشم انداز بلندپروازانه ای را با هدف دستیابی به تغییر اقتصادی همه جانبه اتخاذ نکرده است. دولت همچنان به دنبال مجموعه ای از سیاست های اصلاحی کوتاه مدت است که راه حل های پایداری برای بحران های سیستمی ارائه نمی دهد. در واقع همان سیاست های رانتی ادامه می یابد که در جهت گیری تغییرناپذیر سیاست عمومی منعکس می شود، و چندین بحران سیاسی، اقتصادی و اجتماعی موجود را تشدید کرده است. اصلاحات اقتصادی عمدتاً جنبه ظاهری دارند و نظام از آن به عنوان تاکتیکی برای متمرکز کردن قدرت در دست ملک سلمان و ولیعهدش و اعطای مشروعیت مشکوک

به نظام پادشاهی استفاده می‌کند. با نگاهی به نظریه ساختمندی، باید گفت ساخت اجتماعی منبعث از فرهنگ سیاسی عشیره‌های زمانی توسعه یافته است که اقوام و طبقات و گروه‌ها با آگاهی و شعور اجتماعی و سیاسی نهادها و تشکیلات گروهی را پدید آورده و از این طریق هم به منافع خویش دست یافته و هم در فعالیت‌های سیاسی مشارکت نمایند عدم وجود تشکیلات و گروه‌های اجتماعی در عربستان که بر اساس شعور و آگاهی سیاسی- اجتماعی باشند و عدم وجود فرهنگ سیاسی پویا از موانع توسعه سیاسی در عربستان است. عربستان حکومتی برآمده از سنت‌های قبیله‌ای و خانوادگی است و در شرایط کنونی منطقه و جهان که به دلیل رشد آگاهی‌های اجتماعی و سیاسی مردم و مطرح شدن مطالبات، آنان حکومت‌ها چاره‌ای جز پاسخ‌گویی ندارند حکومت عربستان در کوتاه مدت یا حداکثر میان مدت محکوم به تغییر یا اصلاحات اساسی است عربستان یکی از معدود کشورهایی است که ابتدایی‌ترین حقوق شهروندان بخصوص زنان و اقلیت‌ها را نادیده گرفته و آزادی‌های مدنی در این کشور در پایین‌ترین سطح خود قرار دارد. اصلاحات در کشوری با شرایط عربستان ضرورتی غیرقابل انکار اما عدم وجود سازوکارهای مؤثر و فقدان نهادهای مدنی و از سوی دیگر عدم توانایی حاکمیت در ایجاد ظرفیت‌هایی برای رشد فرایند اطلاعات در یک بستر منطقی و طبیعی و عدم گسترش فرهنگ سیاسی مردم سالار و رشد نهادهای مردمی در این کشور تاکنون مانع اصلی در گسترش اصلاحات و برقراری نظامی مردم سالار داشته است.

۷. سند ۲۰۳۰ و چالش‌های پیش رو

بنابر آنچه بیان شد، اصلاحات اقتصادی در ایجاد تغییر یا ایجاد زمینه برای انتقال دموکراتیک شکست خورده است. مهم‌ترین نشانه‌های این شکست عبارت است از: عدم تقارن توسعه سیاسی و توسعه اقتصادی: بررسی سند چشم انداز اصلاحات، ۲۰۳۰ این موضوع را آشکار می‌سازد که بین تاکید بر برنامه‌ها و اصلاحات اقتصادی و توجه به ابعاد اصلاحات سیاسی و عوامل زمینه ساز جهت تحقق توسعه سیاسی تقارنی وجود نداشته و تمرکز این سند عمدتاً بر برنامه‌های اقتصادی است. در واقع سند چشم انداز تلاش جدی برای تحقق تغییرات ساختاری در اقتصاد را نشان می‌دهد اما در مورد تغییرات سیاسی به شدت مبهم است (Kinninmont, ۲۰۱۷). به گونه‌ای که در زمینه اصلاحات سیاسی و پرداختن به جوانب گوناگون آن از جمله افزایش مشارکت سیاسی مردم، شاهد تاکید بر اصلاحات غیرساختاری آن هم در جهت تحقق هرچه بهتر اهداف اقتصادی سند چشم انداز هستیم.

نظام‌های اقتدارگرا و چالش روندهای سنتی سیاسی: نوع حکومت عربستان سعودی یک حکومت اقتدارگرا است (Nehme, 1995: 168) طراحی و اجرای برنامه‌های اصلاحاتی در قالب چنین نظامی بی‌تردید متضمن ویژگی‌های خاصی از سوی طراحان و مجریان آن است. پیگیری برنامه‌های اصلاحاتی در یک نظام دموکراتیک که اصلاحات در آن بخشی از فرایند عادی سیاسی است و منجر به افزایش کارایی و ثبات در نظام می‌شود، با نظامی با ماهیت اقتدارگرا متفاوت است. در نظام‌های اقتدارگرا به دلیل آسیب‌پذیری که دارند امکان این که اصلاحات سیاسی حتی به میزان اندک، کنترل نظام را تضعیف کنند و موجب تقویت مخالفان سیاسی و به طور محتمل سرنگونی و فروپاشی آن شود بسیار بالاست. در اینگونه حکومت‌ها اصلاحات سیاسی به نوعی خروج از فرایند عادی سیاسی نظام محسوب شده که متضمن خطرات و بی‌ثباتی برای آن است، (Bashiriyeh, 2015: 186-188). آل سعود از طریق ائتلاف‌سازی با علمای وهابی به عنوان عامل مشروعیت‌بخش به ساز و برگ ایدئولوژیک دولت، اتکا به درآمدهای نفتی و اتحاد با ایالات متحده آمریکا، چهار عامل کلیدی هستند که موجب بازتولید سلطه رژیم حاکم، بر جامعه این کشور و گذر موفقیت‌آمیز این رژیم از امواج تحولات بهار عربی بوده است (Samii Esfahani, 2013: 81). سند ۲۰۳۰ و الگوی علی توسعه: به دلیل ماهیت اقتدارگرایانه نظام سیاسی عربستان، طراحان و مجریان برنامه چشم انداز اصلاحات ۲۰۳۰، تاکید و توجه مسوولی بر جنبه‌های سیاسی اصلاحات نداشته‌اند. در واقع برداشت این افراد از الگوهای توسعه سیاسی، "الگوی علی توسعه بوده است". در چنین الگویی عوامل غیر سیاسی اولویت دارند؛ چرا که از منظر آنان توسعه سیاسی تابعی از توسعه در حوزه‌های دیگر زندگی اجتماعی و برای نمونه اقتصاد شهری است. همچنین در این الگو خصوصیات و ویژگی‌های ساخت قدرت و حوزه سیاست به دلیل تعیین کنندگی، از توان مدیریت و جهت دهی در راستای تسهیل و یا ممانعت از توسعه سیاسی برخوردارند. چنین برداشتی در تضاد با "الگوی همبستگی" توسعه سیاسی که در آن به دلیل ارتباط متقابل اجزای نظام اجتماعی، توسعه سیاسی در تلازم و همبستگی با توسعه یا توسعه نیافتگی بخش‌های دیگر جامعه از جمله اقتصاد است (Ekhtiari, Amiri, 2021: 125) پاکستانی نخبگان و تمرکز قدرت: پس از اینکه محمد بن سلمان در سال ۲۰۱۷ به عنوان ولیعهد معرفی شد، او به سرعت علیه بسیاری از نخبگان سلطنتی، سیاسی و اقتصادی مستقر کشور که وفاداری خود را به ملک عبدالله فقید مدیون بودند، حرکت کرد و اقداماتی را برای مهار آنها انجام داد و در عین حال نقش بیشتری به خارجی‌ها داد. با انجام این کار، او به دنبال بازسازی نخبگان و تضعیف دخالت خانواده سلطنتی در قدرت و کنترل آن بر ثروت نفت بود. (Kinninmont, 2018) به

عنوان بخشی از یک حرکت گسترده ضد فساد، چند صد نفر در نوامبر ۲۰۱۷ دستگیر و در هتل ریتز- کارلتون در ریاض محبوس شدند. لیست بازداشت شدگان شامل اعضای ارشد خانواده سلطنتی، بازرگانان، وزرای فعلی و سابق و غول‌های رسانه‌ای بود. این حرکت نگرانی‌های سرمایه‌گذاران بین‌المللی را تشدید کرد، زیرا جامعه تجاری در تلاش برای انطباق با محیط داخلی متزلزل جدید بود (Kinninmont, 2018). این پاکسازی‌ها تغییر قابل توجهی را در ترتیبات تقسیم قدرت در خانواده سلطنتی نشان داد. برای چندین دهه، قدرت در خاندان آل سعود بین تعدادی از شاهزادگان ارشد توزیع می‌شد که مناصب خود را به پسرانشان منتقل کردند. هنگام تصمیم‌گیری، ملک عبدالله اغلب به دلیل نیاز درک شده به مشورت با برادران ناتنی با نفوذ خود، از جمله سلمان و نایف، محدود می‌شد و تمایل داشت که موقعیت‌های نفوذ و تصمیم‌گیری را بین شاهزادگان توزیع کند. در مقابل، ملک سلمان و ولیعهد تمایل دارند تا قدرت را در خط سلمان متمرکز کنند و دیگر شاهزادگان را کنار بگذارند (AI-Said, 2019). اصلاحات به عنوان ابزاری برای حفظ نظام: حاکمان مستبد تحت تهدید دائمی از دست دادن تاج و تخت زندگی می‌کنند: نخبگان همیشه در کمین فرصتی برای به دست گرفتن قدرت هستند و ناآرامی‌ها و اعتراضات می‌توانند به قیام‌ها و انقلاب‌های مردمی تبدیل شوند. به همه این دلایل، حفظ قدرت اولویت سیاست پادشاهان مستبد است. در حکومت‌های سلطنتی، نخبگان تهدید بزرگ‌تری هستند. بنابراین، حاکمان از تاکتیک‌های مختلفی برای کاهش خطر نخبگان و جلوگیری از فرصت‌های حذف حاکمان از قدرت استفاده می‌کنند.

در طول دهه‌های گذشته، حاکمان عربستان سعودی برای تضمین طول عمر و ثبات حکومت سلطنتی تلاش کرده‌اند. دموکراسی‌سازی برای هیچ یک از آنها هدف نبوده است. نظام به دنبال ایجاد سیستمی بر اساس قوانین نبوده و دغدغه مشارکت سیاسی شهروندان را نداشته است. اصلاحات سیاسی و اقتصادی به صورت تاکتیکی برای مهار بحران‌ها و انطباق با شرایط داخلی و خارجی به کار گرفته شده است و از این طریق مشروعیت نظام را تقویت کرده و تداوم آن را تضمین می‌کند. در زمان ملک سلمان، وضعیت تغییر چندانی نکرده است، زیرا اصلاحاتی برای حذف خانواده سلطنتی، نخبگان سنتی و مراکز قدرت، و نیروهای وفادار به ملک عبدالله به کار گرفته شده است، در حالی که مشروعیت جدید برای حکومت سلمان سرمایه‌گذاری می‌شود.

در واقع، چشم‌انداز ۲۰۳۰ و اصلاحات اجتماعی محدود ایجاد شده، پیشنهاد جدیدی را نشان نمی‌دهند، در عوض آنها صرفاً ایده‌ها و چشم‌اندازهای دوره‌های قبلی را بازیافت می‌کنند. آنچه جدید است، روشی

است که بن سلمان از این اصلاحات برای تغییر شکل نظام قدرت با از بین بردن سایر حلقه‌های نفوذ در داخل دولت، محدود کردن کنترل دولت به یک حوزه نفوذ، یعنی حوزه سلطنتی ملک سلمان، استفاده کرده است. اگرچه اصلاحات به رهبری بن سلمان پیامدهای متعددی داشته است که شامل اصلاحات اقتصادی همه جانبه یا تغییر در سیاست‌های مالی و اقتصادی دولت نمی‌شود، اما یکی از مهم‌ترین نتایج، جستجوی مدل جدیدی از مشروعیت مبتنی بر وعده‌های تغییر اقتصادی و اجتماعی است. آزادسازی این وعده‌ها باعث ایجاد یک حوزه جوانان برای بن سلمان شده است و او را حمایت عمومی از سیاست‌هایش می‌کند. یکی دیگر از پیامدهای اصلاحات بن سلمان، ترویج عربستان سعودی جدید است که برخلاف شهرت پادشاهی به سرکوب، خشونت و کشتار به ویژه پس از قتل جمال خاشقچی و با توجه به بسته بودن حوزه عمومی و محدودیت‌های آزادی‌ها؛ ارزش‌های مدارا، صراحت و میانه‌روی را اتخاذ می‌کند (Alaraby, 2020). ادامه سرکوب مخالفان: علیرغم بازاریابی عربستان سعودی جدید که ارزش‌های آزادی و مدارا را پذیرفته است، دولت همچنان به دنبال سیاست‌های امنیتی سختگیرانه علیه مخالفان و حامیان اصلاحات از جمله دستگیری، آزار و اذیت و ترور آنها است. هر نیروی اجتماعی می‌تواند بر معادله قدرت راهبردی تأثیرگذار باشد (Motaghi, 2014:35).

در نمایش قدرت اقتدارگرایانه، دولت صدها تن از ثروتمندترین و برجسته‌ترین تاجران و مقامات ارشد کشور را برای هفته‌ها در ریاض بازداشت و آنها را به فساد متهم کرد. مقامات به جای تکیه بر دادگاه‌ها و حاکمیت قانون، بازداشت مظنونان را با استفاده از یک فرآیند غیرشفاف انتخاب کردند و فرصت ایجاد و تقویت یک چارچوب قانونی برای رسیدگی به فساد را از دست دادند. در ماه مه ۲۰۱۸، یک کمپین بازداشت گسترده با هدف قرار دادن فعالان برجسته زن، وکلا و بسیاری از حامیان آنها، تنها چند هفته قبل از لغو ممنوعیت راندگی زنان آغاز شد (Human Rights Watch, 2020). سرکوب مخالفان نیز از زمان به قدرت رسیدن ملک سلمان به سطوح بی‌سابقه‌ای رسیده است. او شروع به تحکیم قدرت خود با کنار زدن شخصیت‌های قدرتمند سلطنتی، انحصار تصمیم‌گیری و خاموش کردن صداهای مخالف، از جمله صدای فعالان برجسته، روحانیون، اعضای ارشد خانواده سلطنتی و حتی مخالفان خارج از کشور (مانند خاشقچی) کرد. این اقدامات، چهره بن سلمان را مخدوش کرد و وی را در تلاش برای بازسازی وجهه خود از طریق اعطای بزرگ‌نمایی و غربی‌سازی عربستان سعودی قرار داد. نظام سعودی همچنین نظارت دیجیتالی را تشدید کرده است، رسانه‌های اجتماعی را از نزدیک زیر نظر گرفته و شهروندان

عادی را به دلیل ابراز عقایدشان تحت پیگرد قانونی قرار داده است، در حالی که دادگاه‌ها برای زنان مخالف سیاست‌های دولت، احکام طولانی صادر کرده‌اند (Amnesty International, 2023)

نتیجه گیری

این مقاله تأثیر چشم انداز ۲۰۳۰ بر گذار دموکراتیک در عربستان سعودی را در چارچوب نظری گیدنز مورد بحث قرار داده است و این سؤال را مطرح می‌کند که چشم انداز ۲۰۳۰ عربستان سعودی چه اهدافی را دنبال می‌کند و می‌تواند به دموکراسی‌زده شدن این کشور کمک کند؟ این چشم انداز که در پی بحران سال ۲۰۱۴ تصویب شد، با هدف ایجاد تغییرات اقتصادی ساختاری در عربستان سعودی است. برای مفهوم‌سازی و چارچوب‌بندی رابطه بین اصلاحات اقتصادی و دموکراسی‌سازی، این مقاله بر تئوری‌های گذار دموکراتیک، و چارچوب گیدنز به این رویکرد تکیه کرد و یک روند تحلیلی توصیفی را برای بررسی رابطه بین اقتصاد عربستان و نظام سیاسی اتخاذ کرد. این مطالعه نتیجه می‌گیرد که در حالی که چشم انداز ۲۰۳۰ شفافیت، مسئولیت‌پذیری، مشارکت شهروندان و درجه‌ای از آزادسازی اقتصادی و اجتماعی را نوید می‌دهد که به طور بالقوه می‌تواند روابط بین شهروندان و دولت را مجدداً پیکربندی کند و سیستم سیاسی را در دراز مدت تغییر دهد؛ تا به امروز، اما با وجود تغییرات محسوس، این روند به کندی دنبال شده است. این مقاله همچنین نتیجه می‌گیرد که اصلاحات اقتصادی اهداف مختلفی را برای نظام سیاسی عربستان دنبال می‌کند. مهم‌تر از همه، این کشور برای مهار بحران‌های سیاسی، ایجاد مشروعیت جدید در داخل و خارج بر اساس توسعه اقتصادی و باز بودن، و بهبود وجهه نظام در خارج از کشور، به‌ویژه پس از قتل جمال خاشقجی، عمل می‌کند. در واقع این اصلاحات در راستای تقویت سلطنت مطلقه طراحی شده و اساساً برنامه‌ای برای توسعه دموکراسی برای آن در نظر گرفته نشده است. این برنامه، قدرت را در دستار ملک سلمان و ولیعهد متمرکز کرده است، در حالی که شاهزادگانی را که قبلاً مراکز مختلف نفوذ درون خاندان سلطنتی را کنترل می‌کردند حذف کرده و نخبگان سنتی وفادار به ملک عبدالله را با نخبگان جدید حامی خود جایگزین کرده‌اند. بنابراین سیاست‌های محمد بن سلمان و اصلاحات اقتصادی وی در نهایت باعث دموکراسی شدن نمی‌شود. در چارچوب نظریه گیدنز نیز باید گفت سند چشم انداز ۲۰۳۰، نه رویکردهای معطوف به اصالت کارگزار یا عاملیت و نه رویکردهای معطوف به اصالت ساختار را در فرآیند گذار دموکراتیک دنبال کرده است. از منظر ساختار، دموکراسی در اشاره به ویژگی‌های نهادی شده جوامع یا نظام‌های اجتماعی به کار می‌رود که در طول زمان و مکان شکل گرفته و گسترش یافته‌اند. گذار دموکراتیک در رویکرد عاملیت نیز، بر نوع

و ماهیت نقش آفرینی کنشگران یا عوامل انسانی و رفتار آنها و نیز نوع تعاملات آنان با یکدیگر، با مردم و با حکومت در تبیین و فهم گذار به دموکراسی و تحولات و رویدادهای سیاسی-اجتماعی تأکید و تمرکز می‌شود. این در حالیست که اساساً سند ۲۰۳۰ رویکردی اقتصادی دارد و چارچوبی بر مسیر ساختارمند گذار به دموکراسی مانند انتخابات، تغییر ساختار نظام، افزایش نقش مجلس و ... در آن دیده نشده است.

از نگاه گیدنز، در رویکرد ساختارگرا بر نقش قواعد و منابع محدودساز یا تشویق کننده، شرایط و بسترهای اجتماعی، دولت و ساخت اجتماعی، فرهنگی و سیاسی در فهم نوع رفتارهای فردی و اجتماعی تأکید می‌شود و این عوامل در تعیین رفتار عوامل انسانی مهم و تعیین کننده تلقی می‌شوند. از این منظر، عدم وقوع دموکراسی و تحولات دموکراتیک با عنایت به خطوط قرمز و محدودیت‌های سیاسی و فرهنگی - اجتماعی در ساختارهای نهادینه شده مربوطه تحلیل می‌شود. بر همین اساس هر جامعه‌ای متفاوت با جوامع دیگر رشد نموده و مشارکت سیاسی آن بر اساس معیارها و هنجارها و شرایط تاریخی آن است. برخی از این جوامع کندتر و برخی دیگر سریع‌تر به معیارهای دموکراسی نزدیک می‌شوند. اما بنظر می‌رسد عربستان با موانع سخت و متعددی در این مسیر مواجه است.

References

- Ajorloo, Hossein (2017) The vision of Saudi Arabia in 2030; Rise or Fall? Abrar Contemporary International Studies and Research Institute, Tehran. (In Persian)
- Ekhtiari Amiri, Reza, & Dehrouye, Abbas. (2021). Saudi Arabia's internal challenges in advancing the 2030 vision document in the framework of the developmental state theory. *Foreign Relations Quarterly*, 13(1), 113-146. (In Persian)
- Stanley, Stig. (2016). *Political Sociology of Power in Saudi Arabia*, translated by Nabiullah Ebrahimi, Tehran: Strategic Studies Research Center Publications. (In Persian)
- Bashiriyeh, Hossein (2015). *Democracy for all*. Tehran: Contemporary view. (In Persian)
- Bin Sneitan, Muhammad (2008) *Saudi Arabia State and Society: The Foundation for the Formation of the Saudi Entity* (Arab Network for Research, Studies and Publishing). (In Arabic)
- Gabriel, Amjad Ahmed (2019) "The Greatness of the Saudi Regime between Colonialism and Change," *Journal of the Egyptian Research Academy* 4 (15), p. 42. (In Arabic)
- Zaghouni, Rabie (2022) 'The Political Economy of the Arab Oil Patron State After the Shock', *The Thinker* 17 (1); p. 16 (In Arabic)
- Sardarnia, Khalilullah. (2011). *An Introduction to New Political Sociology*, Tehran: Mizan Publishing House (In Persian)
- Shaghoor, Youssef, and Mortazavi, Seyyedrahman. (2010). Derrida and democracy. *Contemporary Political Essays*, 1(2), 47-63. (In Persian)

- Sheikh Mahmoudi, Peyman. (2019). Political economy of rentier states, a case study (Saudi Arabia). *Islamic World Crisis Studies*, 7(2), 37-54. (In Persian)
- Taheri, Seyed Mahdi and Ahmadvand, Shoja. (2014). Wahhabism and the continuation of Al Saud rule, *Islamic World Political Research Quarterly*, fifth year, number 4, pp. 87-111 (In Persian)
- Ebadi, Jafar, Metousali, Mahmoud, and Nikonsebati, Ali. (2011). The effect of development on democracy: a critique of recent theories. *Economic Studies and Policy*, 7(17) and 2(87), 87-110. (In Persian)
- Adnan, Ahmed (2012) *The Alternative Kingdom of Saudi Arabia: Features of the Fourth State*, (Beirut: Al-Tanweer Publishing and Distribution); (In Arabic)
- Al-Qabawi, Shahinaz (2019), "Saudi Arabia is the news of the future. Choose different distinctions for us," the Arab Democratic Center for Strategic, Economic, and Political Studies, November 4. (In Arabic)
- The full text of Saudi Vision 2030, Al Arabiya Net, arrived at this track on May 8, 2016, archived copy on June 4, 2019 on the Wayback Machine website. (In Arabic)
- The full text of Saudi Vision 2030, Al Arabiya Net, arrived at this track on May 8, 2016, archived copy on June 4, 2019 on the Wayback Machine website. (In Arabic)
- Yamani, Mai (2001) *A Changing Identity: The Challenge of the New Generation in Saudi Arabia*, Ibrahim Darwish (translation) (Beirut: Riad Al-Rayes), pp. 65-68. (In Arabic)
- Karami, Shayan. (2017). Consequences of land and water distribution in the political-social construction of Iran "case study: middle of the Nasrid era until the constitutional revolution". *Government Studies* 4(16) (In Persian)
- Naderi, Abbas. (2009). Sociological study of the political system of Saudi Arabia, *Foreign Policy Quarterly*, No. 89, pp. 818-803 (In Persian)
- Naderi, Massoud, and Tajik, Hadi. (2017). Strategic scenarios of relations between the Islamic Republic of Iran and Saudi Arabia in the horizon of 2030 AD. *Defense Future Research*, 3(11), 7-28. (In Persian)
- Huntington, Samuel (1995). *The third wave of democracy*, translated by Ahmed Shahsa, Tehran: Rosenha Publishing. (In Persian)
- Ahmadian, Hamid. (2020). Saudi Arabia's Transition from a Wahhabi State to a State-Centered Wahhabism. *World Politics*, 9(3), 7-32. doi: 10.22124/wp.2020.17632.2661 (In Persian)
- Samei Esfahani, Alireza and Rajaei, Mohammad Sadegh (2013). Explanation of the Mechanisms of Mominance Reproduction in Saudi Arabia in the Light of Arab Spring. *World Politics*, 4(2), 181-149. (In Persian)
- Motaghi, E., Kohkheail, M., & Mosapasandi, A. A. (2014). The Role of Regional Actors in Radicalization of Social Forces in the Middle East. *World Politics*, 3(2), 35-67. (In Persian)
- Diamond, Lowis. (1997). *The globalization of democracy in Robert Slotter (ed), Global Transformation in the Third World*, London: Lynne Riner Publication
- Desai, Raj, Anders Olofsgard, and Tarik Yousef (2009) 'The Logic of Authoritarian Bargains', *Economics and Politics* 21 (1), pp. 93-96
- Giddens, A. (1984). *The Constitution of Society*, Cambridge: Polity press
- Ross, Michael (2001) 'Does Oil Hinder Democracy?' *World Politics* 53 (3), pp. 332-337

- Qaysaran, Hana (2017), The Impact of Rentierism on Democratisation: The Case of the Gulf States, *Majallat al-'Ulum al-Siyasiya wa-l-Qanun* 1 (5), p. 384
- Nehme, Michel G. 1995. "Political Development in Saudi Arabia: Empty Reforms from Above", *International Sociology*, Vol. 10, No. 2
- Tawfiq, Hassanayn Ibrahim (2013) "The Democratic Transition: Theoretical Framework", Al Jazeera Centre for Studies, 24 January
- Karami, Kamran, Saudi Arabia's population increase; Messages and Consequences, the current think tank, July 1402, Available at (In Persian) <https://jaraian.com/1400/12051405-2>
- Al-Tamimi, Nasir (2017), "Saudi Arabia: 2030 and the Fallout of the Gulf Crisis", Al Jazeera Centre for Studies, 5 July, Available: <https://studies.aljazeera.net/ar/reports/2017/07/2030170705120919625.html>
- Amnesty International (2023) 'Alarming Crackdown on Online Expression', Available at: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/02/saudi-arabia-alarming-crackdown-on-online-expression>
- Human Rights Watch (2020) 'Saudi Arabia: Unrelenting Repression', 14 January, Available at: <https://www.hrw.org/news/2020/01/14/saudi-arabia-unrelenting-repression>
- Kechichian, Joseph (2013), "Succession in Saudi Arabia", (Doha) pp. 162–165
- Kingdom of Saudi Arabia (1992) "Basic Law of Governance", Available at: <https://laws.boe.gov.sa/BoeLaws/Laws/LawDetails/16b97fcb-4833-4f66-8531-a9a700f161b6/1>
- Kinninmont, Jane (2018) 'Political Change in Saudi Arabia', European Institute of the Mediterranean, Available at: <https://www.iemed.org/publication/political-change-in-saudi-arabia>
- Abd al-Qadir, Saniya (2021) "Between Urgent Necessity and Choice: Economic Transformations of Gulf States", Arab Centre for Research and Studies, 12 June, Available at <http://www.acrseg.org/41884>
- Al-Said, Mohammed (2019) "Rehabilitating Bin Salman: What's Behind the Government Changes in Saudi Arabia?", Al Jazeera, 1 January, Available at: <https://bit.ly/3Fn3w1>
- Alaraby, Nasser (2020) 'Why Political Reform Is Inevitable in Saudi Arabia', Dawn, 17 November, Available at: <https://dawnmena.org/the-future-of-democratic-saudi-arabia-or-the-deluge>